

УДК 378.01:159.9-051

Лариса Руденко

доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник
професор кафедри практичної психології та педагогіки
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

м. Львів, Україна

ORCID ID: 0000-0003-1351-4433

lararudenko@gmail.com

Наталія Бідюк

доктор педагогічних наук, професор
завідувач кафедри практики іноземної мови та методики викладання
Хмельницький національний університет

м. Хмельницький, Україна

ORCID ID: 0000-0002-6607-8228

biduknm@ukr.net

ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПСИХОЛОГІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Діяльність психолога нині визначається спрямованістю на оптимальну реалізацію потенційних можливостей людини у сфері її професійної діяльності, особистому житті, міжособистісних взаємодіях, власного сприйняття. Проте далеко не всі фахівці-психологи здатні на належному рівні реалізувати свої функції, що, відображається на духовному стані й економічному розвитку суспільства. У зв'язку з цим актуальним завданням вищої школи є оптимізація та модернізація професійної підготовки кваліфікованих психологів. У статті висвітлено виявлені труднощі й охарактеризовано провідні аспекти проблеми підготовки майбутніх психологів у вітчизняних

© Руденко Л., Бідюк Н.

ЗВО, проаналізовані думки різних дослідників щодо напрямів її вирішення.

До основних труднощів професійної підготовки майбутніх психологів у вітчизняних ЗВО відносимо: відсутність в абітурієнтів початкової психологічної підготовки та невідповідність уявлень студентів на початкових етапах навчання про зміст психологічної науки та функціональні обов'язки психолога, неузгодженість життєвих і наукових психологічних знань, мало виражену практичну значущість в академічній психології, недостатню практико-орієнтованість професійної підготовки тощо.

Професійну підготовку майбутніх фахівців-психологів, на наш погляд, необхідно здійснювати за двома основними напрямками: по-перше, – організація та виконання освітньо-професійної діяльності (ефективне засвоєння загальноосвітніх і психологічних дисциплін, опанування умінь і навичок самостійної навчальної та професійної роботи, успішне проходження практики за всіма видами професійної діяльності психолога); по-друге, – формування особистості психолога, визначення й усвідомлення його професійних інтересів і напрямів спеціалізації. Тож у професійному навчанні важлива організація діяльності студентів, в якій професійна підготовка полягає не лише у формуванні теоретичного мислення, а й виробленні низки компетентностей і професійної готовності, спрямованих на швидку адаптацію до виконання складних професійних функцій, безперервне фахове й особистісне зростання й активний розвиток.

Ключові слова: психолог; заклад вищої освіти; психологічна освіта; професійна підготовка; проблема підготовки психологів.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Закономірним наслідком розвитку психологічної науки і практики є зростання інтересу до психології, а також розширення та зміна характеру професійних функцій практичних психологів. Діяльність психолога нині визначається спрямованістю на оптимальну реалізацію потенційних можливостей людини у сфері її професійної діяльності, особистому житті, міжособистісних взаємодіях, власного сприйняття. Відбувається те, про що на початку ХХ ст. як

про неминуче говорив Л. Виготський, – змінюється статус психології, вона все більше перетворюється на соціальну сферу, що має широке застосування [1]. Наслідком цього є радикальні структурні перетворення в системі підготовки майбутніх психологів. Професійна освіта, яку отримували студенти-психологи наприкінці ХХ ст., незважаючи на її фундаментальний характер, вже не відповідає запитам суспільства, яке потребує фахівців, котрі не лише знають психологічну теорію, а й вміють застосовувати її для вирішення конкретних життєвих і професійних проблем, орієнтуються у специфіці ринку психологічних послуг.

Психологічна освіта за останні 10–15 років отримала в нашій країні значне розповсюдження. Нині їй притаманні масовий характер, зростання престижності, затребуваність і кардинальне підвищення соціального статусу випускників. Практично в усіх державних і приватних університетах України відкриті різноманітні освітні програми навчання психологів. Факультети психології окремих закладів мають визнані традиції підготовки фахівців для психологічної галузі. Але все ж проблему підготовки кваліфікованих практичних психологів досі не можна вважати повністю вирішеною. Далеко не всі фахівці-психологи здатні на належному рівні реалізувати свої функції, що, на жаль, відображається як на духовному стані, так й економічному розвитку суспільства. У зв'язку з цим актуальним завданням вищої школи є оптимізація та модернізація професійної підготовки кваліфікованих психологів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні положення професійної підготовки майбутнього психолога у закладах вищої освіти відображено у працях В. Бондаря, Ю. Вінтюка, Ж. Вірної, З. Ковальчук, С. Максименка, О. Матвієнко, В. Панка, Н. Пов'якель, Н. Пророк, В. Семиченко, Р. Сірко, Л. Темнової, Н. Чепелевої. На думку науковців, професія психолога є однією з найбільш складних, оскільки його діяльність багатогранна за змістом, а функції поліваріантні та залежать від розмаїття завдань, що постають перед службами психологічної допомоги. Водночас загальні та часткові проблеми ґрунтовної підготовки психологів є предметом гострих суперечок

дослідників, викладачів вищої школи, психологів-практиків, потенційних стейкхолдерів.

Мета статті – виявити труднощі й охарактеризувати провідні аспекти проблеми підготовки майбутніх психологів у вітчизняних закладах вищої освіти (ЗВО), проаналізувати думки різних дослідників щодо напрямів її вирішення.

2. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Перед вітчизняними закладами вищої освіти у контексті підготовки висококваліфікованих фахівців-психологів стоїть низка завдань. У державному стандарті вищої освіти України із спеціальності 053 “Психологія” вказано, що об’єктом вивчення та, відповідно, професійної діяльності випускника є: психічні явища, закономірності їх виникнення, функціонування та розвиток; поведінка, діяльність, учинки; взаємодія людей у малих і великих соціальних групах; психофізіологічні процеси і механізми, які лежать в основі різних форм психічної активності [2, с. 5]. Відповідно до сформованих компетентностей фахівець-психолог бере участь у вирішенні комплексних завдань в освіті, охороні здоров’я, сфері соціальної допомоги населенню тощо, виконуючи такі види професійної діяльності: діагностичну та корекційну; експертну та консультативну; навчально-виховну; науково-дослідницьку; культурно-освітню.

Вивчення напрямів і функцій професійної діяльності психолога дає змогу визначити специфіку його роботи: різноплановість і багатофункціональність, складність завдань, які не зводяться до єдиного алгоритму дій, особливий режим роботи, високий рівень психічної напруженості праці, підвищена соціальна відповідальність за професійні помилки. Відповідно до завдань професійної діяльності психологам потрібно: розуміти цілі психологічної допомоги, володіти глибокими професійними знаннями й уміннями, логічністю мислення, адекватністю та точністю сприйняття, особистісною та соціальною зрілістю, комунікативною компетентністю, толерантністю, терплячістю, витримкою та самовладанням. Зважаючи на це, професійно важливими якостями психолога є: спостережливість, аналітично-кон-

структивний склад мислення та самостійність суджень, відсутність упереджень, соціальний інтелект, позитивна “Я-концепція”, соціальна спрямованість, емпатія, комунікабельність, проникливість, незалежність, креативність, рефлексивність, емоційна стабільність і стійкість до стресів, вміння адаптуватися до різних умов і чинників діяльності. Посадові обов’язки психолога передбачають також сформованість таких якостей, як домінантність, відповідальність, цілеспрямованість, організаторські здібності. Ці характеристики дають змогу досягнути належного рівня професійного розвитку, забезпечують продуктивну діяльність і самореалізацію психолога-практика [3].

Однак, тривалі спостереження за результатами підготовки психологів у різних ЗВО дають підстави констатувати, що переважна частина випускників не до кінця розуміють сутність методів психологічної допомоги, не достатньо володіють професійними якостями, не мають необхідного досвіду, не компетентні в галузі професійної діяльності, особливо в непередбачуваних ситуаціях, і, таким чином, не здатні реалізувати себе у професії. Педагоги, зайняті в підготовці практичних психологів стикаються з величезним пластом труднощів, пов’язаних із низкою дидактичних і психологічних перешкод.

Основні труднощі засвоєння студентами-психологами знань і вмінь із предметної області у процесі професійної освіти пов’язані з: відсутністю в абітурієнтів початкової психологічної підготовки; неузгодженістю життєвих і наукових психологічних знань; відсутністю в майбутніх фахівців на початкових етапах навчання уявлень про зміст психологічної науки, а також зміст роботи психолога [4].

Психологія, як навчальний предмет, відсутня в сучасній загальноосвітній програмі, тому студенти-психологи або зовсім не мають психологічних знань, або мають випадкові, несистематичні уявлення про психологію на основі знайомства з науково-популярними виданнями. Вища психологічна освіта вимушено розпочинається з формування системи елементарних психологічних понять і початкових професійно спрямованих знань, що сповільнює вивчення цієї фундаментальної науки. Відсутність початкової психологічної підготовки призводить також до конгломерації життєвих і наукових знань і по-

нять. Життєве психологічне знання формується в особистому досвіді людей, засвоюється латентно в спілкуванні та через різноманітні джерела – засоби масової інформації, художню літературу. При цьому воно відіграє свою позитивну роль в організації поведінки, розвитку особистості, проте потенціал життєвої психології виявляється лише в обмеженій сукупності звичних і знайомих ситуацій. Під час засвоєння науково-психологічних знань студенти часто екстраполюють, переносять утилітарний сенс понять на науковий зміст психологічних термінів і категорій. Подекуди засвоєння психологічного знання обмежується його осмисленням та асиміляцією на рівні індивідуального досвіду. До того ж у побуті все ще трапляються хибні уявлення про психологію. Зокрема, вважають, що вона вивчає функціонування психіки в певних особливих, незвичайних умовах і станах – особистісних конфліктах, кризах, патологічних станах особистості, психічних захворюваннях. Внаслідок цього психології часто приписується психіатричний зміст, іноді – езотеричне знання, що стосується містичних, нетрадиційних учінь. Часто предметом психології також вважають паранормальні явища. В результаті, частина студентів може мати неадекватні очікування щодо вивчення психологічних дисциплін та опанування психологічної професії. Психологія для них має таємничий сенс, уявляється наукою про абсолютний вплив на людей. На цьому ґрунтується оцінка ролі психологічних знань у розвитку власної особистості. Для певної частини студентів вибір психології як професії пов'язаний з надією на вирішення власних психологічних проблем, іноді зумовлених клінічною симптоматикою. Надалі ці очікування, як правило, не виправдовуються, що є джерелом розчарування в обраній професійній царині.

Обираючи психологічну професію, абітурієнти, зазвичай, майже не мають досвіду взаємодії з психологом, оскільки не зверталися за професійною психологічною допомогою. Тому їхні уявлення про те, чим займається фахівець-психолог, його професійні обов'язки, специфіку функцій, далекі від дійсності. Перераховані аспекти ведуть до розбіжностей очікувань студентів, які обрали психологічну професію, з реальним змістом навчання та подальшої професійної діяльності, та

можуть призвести до розчарування у професійному виборі вже на перших етапах навчання у ЗВО. Повна невідповідність уявлень студентів про зміст психологічних дисциплін веде до втрати інтересу до них і згасання потреби в подальшому отриманні психологічних знань. Поверхневі та неточні уявлення про психологічну науку та професію психолога спонукають до формального навчання, небажання переборювати труднощі. Деякі студенти вважають, що психологію можна опанувати за конспектами лекцій, а ознайомлення з підручниками досить, щоб засвоїти усі психологічні дисципліни [4].

Крім того, в академічній психології майже відсутня, мало виражена практична значущість, вона не дає безпосередніх методів і рекомендацій, які б давали можливість допомагати кожній людині вирішувати проблеми, що виникають в її особистому житті. Від початку навчання майбутні психологи традиційно вивчають базові загальнопсихологічні дисципліни, як правило теоретичні, зміст яких, на перший погляд, майже незатребуваний під час вивчення практико-орієнтованих курсів [5, с. 107]. Сучасні студенти, зазвичай скептично ставляться до теоретичних знань, виявляючи слабку мотивацію до їх опанування. Однак досвід переконує, що фундаментальні психологічні знання вкрай необхідні психологам-практикам. За їх допомогою формується професійне мислення, що дає змогу концептуалізувати будь-який вплив, використовуючи відомі конструкти або формуючи власні для пояснення психологічних явищ, з якими стикається фахівець у практичній діяльності. Завдяки цьому психолог здатен визначити напрям вирішення проблеми клієнта, має змогу пробувати різні варіанти допомоги, обираючи найбільш сприятливий. Адже головне в його роботі – здійснити правильний вибір оптимального психологічного впливу, який принесе найбільшу користь клієнтові.

Іншим аспектом, який утруднює підготовку психологів і на який звертають увагу фахівці, є те, що у справі практичної допомоги людині кожне завдання завжди особливе через її унікальність. Пошук рішення, здатного дійсно допомогти людині та не створити їй нових проблем, завжди передбачає синтез науки і майстерності. А, отже, психологу потрібні здібності, “які шліфуються не так навчанням, як

вихованням, що формує психолога як особистість із підвищеним почуттям відповідальності за свою справу”.

О. Бондаренко фокусує увагу на такій обставині: “реальне життя відрізняється від експерименту невідтвореністю подій, переживань і втрат, які відбуваються в ньому”. Психолог у своїй роботі зустрічається з такими явищами, ситуаціями, психічними та іншими проявами суспільного й особистого життя, які не можна порівняти ні з теорією, ні з експериментальними дослідженнями. У зв’язку з цим, на перше місце у професійній підготовці психологів-практиків висувається етична проблематика [6, с. 172]. Рівень зрілості, ініціативність, відповідальність, здатність до самоактуалізації та багато інших особистісних якостей є для психологів професійно важливими, а їх удосконалення – невід’ємною складовою освітньої програми їхнього навчання у ЗВО. Отже, у професійній підготовці психолога його особистісне зростання є пріоритетним завданням.

Однією з проблем, що належить до результативної сторони освіти є недостатнє володіння випускниками психологічних факультетів ефективними методами діяльності. Водночас, як зауважує І. Вачков, більшість психологів-практиків прагнуть оперувати першокласними психодіагностичними методиками, здатними виконати “рентген душі”, ефективними корекційними прийомами, що дозволяють миттєво ліквідувати будь-який дефект, потужними розвивальними вправами, після застосування яких відбудеться особистісне зростання та зміна психологічного статусу будь-якої людини [7, с. 103]. Науковці також констатують вкрай незадовільну практичну підготовку випускників. Зокрема, у ЗВО майбутніх психологів майже не готують до проведення тренінгової роботи. Звичайно, їм читають лекції про психологічні особливості малої групи, процеси групової динаміки, проводять практичні тренінгові заняття. Однак, вислухавши поради про те, як ефективно вести тренінги, тренером не станеш. Та й досвід учасника тренінгової групи (як правило, не дуже значний) – це не досвід самостійного проведення тренінгу. А тим часом діяльність психолога, де б він не працював, без використання тренінгових методів нині неможлива [7, с. 104].

Гострою проблемою навчання психологів є забезпеченість навчальною літературою. Хоч останнім часом підготовлено низку підручників і навчальних посібників для студентів-психологів, проте ще не всі психологічні курси і дисципліни забезпечені ними. Крім того, є безліч авторських посібників, що не мають рекомендації Міністерства освіти і науки України. Однак, психологічна література (і науково-теоретичні праці, і прикладні, методичні розробки) є важливим інструментом професійної діяльності психолога. Тому за час навчання студенти мають розпочати формування особистої професійної бібліотеки (зокрема електронної), яка буде їм в нагоді не лише під час навчання та підвищення кваліфікації, а на всіх етапах виконання службових обов'язків.

Іще одна складність вищої психологічної освіти пов'язана з різноманіттям можливих точок зору, варіативністю наукових позицій авторів монографій, підручників і навчальних посібників, окремих викладачів і суперечливістю їх оцінок щодо одних і тих самих психологічних ідей і напрямів [8, с. 88]. Відомо, що психологічна наука багато в чому визначається не лише складністю розглянутих проблем, а й різноманітністю наукових шкіл і підходів до цих проблем. Адже психологічних течій і авторських концепцій, які претендують на звання теорії, є не один десяток, хоча не всі вони витримують перевірку часом і практикою. І в кожній теорії своя концепція, що далеко не завжди співвідноситься з поглядами і позиціями інших теорій. Хоч останнім часом намітилися тенденції до зближення і “взаєморозуміння” різних психологічних напрямів [9], все ж необхідно допомогти студентам-психологам “навести лад” в одержуваних знаннях, структурувати їх, надати стрункості усій теоретико-методологічній підготовці.

При цьому проблему розмаїття думок, ідей і теорій та пов'язану з нею “плутанину” в психології набагато глибше переживають саме студенти, адже для фахівців, що вже опанували психологію, все набагато простіше. Вони вже обрали найбільш сильну, з їхнього погляду, концепцію, теоретичний підхід або навіть окрему групу методів, і всі психологічні проблеми розглядають із цих позицій (наприклад, гештальтпсихології тощо). Зауважимо, що переважно це дає їм змогу вирішу-

вати і певні дослідницькі, і практичні завдання. При цьому в психології немає теорій, які були б в усьому й однозначно вірними. Важливою проблемою, що у зв'язку з цим постає перед студентами-психологами, є ставлення до суперечливих думок, які висловлюють викладачі, що читають різні або навіть ті ж самі навчальні курси.

У цьому контексті науковці зазначають, що в теорії систем головною системоутвірною ознакою є спільне завдання, загальна мета або загальна проблема. Ґрунтуючись на цьому, можна стверджувати, що усвідомлена проблема дає можливість інтегрувати і використовувати все краще, що накопичено в різних психологічних течіях. Тому, як не дивно, але "саме можливість самому впорядкувати засвоювані психологічні знання створює основу для творчості та перетворює студента-психолога на справжнього "суб'єкта навчально-професійної діяльності"... В іншому випадку, він просто "засвоює" вже готові системи знань, і ступінь його "суб'єктності" при цьому помітно знижується" [8, с. 90].

Оскільки професія "психолог" належить до соціономічної групи, орієнтованої на суспільні проблеми, завдання соціалізації особистості, вона передбачає спілкування з найрізноманітнішими людьми. З одного боку, це перетворює здатність до комунікації, спілкування на професійно значущу якість майбутнього психолога, суттєву частину його професійної підготовки. Усі основні види діяльності практичного психолога (психодіагностика, психологічне консультування, психокорекція, профілактика, сприяння формуванню особистості, її розвитку, просвітницька діяльність тощо) реалізуються через організацію спілкування, що потребує комунікативної та риторичної підготовки. На жаль, не в усіх ЗВО розуміють цю потребу та передбачають в освітній програмі відповідні навчальні курси. По-друге, психологові потрібно сформувати готовність "розуміти" різних людей, орієнтуватися у способах їхньої життєдіяльності, в тому числі в різних видах професійної зайнятості. Завдання практичного психолога – допомогти клієнтам щодо їхньої повноцінної особистісної самореалізації. Тому недоцільною видається вузька спеціалізація в підготовці студентів-психологів, оскільки це не сприяє розумінню й обмежує можливості взаємодії з різними людьми.

Виконаний системний аналіз дає підстави стверджувати про недостатність традиційних схем навчання психологів, що вимагає впровадження інноваційних освітніх програм і методів навчання. У зв'язку з усім зазначеним процитуємо В. Іваннікова, який, аналізуючи сучасну психологічну освіту, задає слушне питання: “легко записати в стандарт сукупність особистісних компетенцій, але де технології, здатні сформувати ці компетенції, і де викладачі, які володіють відповідними технологіями?” [10, с. 49]. Давши характеристику сучасній системі психологічної освіти, що вимагає негайної модернізації, зупинимось на тому, в якому, на наш погляд, напрямі мають проектуватися зміни, та якою має стати оновлена підготовка психологів-практиків.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Розглянувши проблеми і труднощі, що постають у підготовці психологів, ми вимушені, услід за іншими дослідниками, констатувати той факт, що багато випускників ЗВО, не сформувавши необхідних компетентностей, уявляють психологічну допомогу як певний ритуал, який достатньо точно відтворити для успішного результату. Стикаючись на початку професійної діяльності з реальними клієнтами, людьми, що потребують консультації, й котрі на практиці виявляються несхожими один на одного, новоявлені фахівці губляться від непередбачуваності їхньої поведінки і виявлених психічних проблем. Справжні ситуації надання психологічної допомоги часто призводять до того, що молоді психологи не розуміють клієнтів, своїх завдань і можливостей, не завжди здатні впоратися з посадовими обов'язками і, в результаті, реалізують себе як професіонали в зовсім інших галузях.

У науковій літературі презентовано різні бачення завдань і напрямів удосконалення професійної підготовки майбутніх психологів. Вочевидь, у ній можна виділити низку взаємопов'язаних площин, які потребують окремого деталізованого розгляду: філософську, соціальну, особистісну, валеологічну, психологічну та педагогічну [11, с. 99].

Звичайно, стати широкоосвіченим фахівцем-психологом дуже непросто. На певних етапах свого професійного розвитку, передусім,

під час навчання в закладі вищої освіти, майбутній психолог має опанувати конкретні напрями роботи, найбільш популярні методики, в чомусь спеціалізуватися. Завдання полягає в тому, щоб через засвоєння конкретних форм і методів дослідницької та практичної діяльності опанувати всю програму підготовки психолога, орієнтуватися в цілому в усій царині психологічної науки. Саме це дасть змогу студенту-психологу, а в подальшому фахівцеві знаходити смисли у своїй навчально-професійній і власне професійній діяльності [8, с. 89]. Безперечно, погоджуємося з авторами, які наголошують, що пізнати “загалом” різноманітний і незбагнений світ психології на студентській лаві не можна. Проте, виділивши для себе істотну психологічну проблему, випускник може крізь “призму” цієї проблеми поглянути на всю психологію, а через неї – на навколишній світ і своє місце у ньому.

Зазначимо також, що одержання психологічної освіти висуває підвищені вимоги до самостійного здобування знань і вмінь студентами. На жаль, навчальні перевантаження як студентів, так і викладачів часто не дають можливості повністю реалізувати весь потенціал освітніх програм, за якими готуються психологи. У підготовці майбутніх психологів особливо важливою є можливість самостійно обирати і відвідувати деякі курси і спецкурси “за вибором”. Викладачі, розробники і гарант освітньої програми, за якою здійснюється підготовка, мають допомогти студентам обрати не більш “яскраві” та “модні” курси, а ті, які найкраще відповідають напряму спеціалізації майбутнього фахівця.

Щоб модернізувати і підвищити рівень підготовки практичних психологів О. Бондаренко у проблематиці професійної підготовки психологів-практиків виокремлює “чотири взаємопов’язані аспекти проектування і становлення функціональної особистості психолога-консультанта: 1) побудова теоретичної моделі фахівця, що передбачає створення стандартів (норм і нормативів), вимог до особистості та діяльності психологів різного профілю спеціалізації; 2) первинний відбір професійно придатних кандидатів на здобуття професії; 3) розроблення змісту навчання та розвитку психологів-практиків; 4) вирішення проблеми власного професійного самовизначення фахівців

(проблеми професійної ідентифікації)” [6, с. 167]. Безперечно, таких аспектів є значно більше.

Вважаємо, що психологічна освіта має, зберігши традиції природничо-наукового підходу до підготовки кваліфікованих фахівців, збагатитися з урахуванням інших сучасних методологічних підходів, зокрема компетентнісного, синергетичного, студентоцентрованого тощо. Для цього, як справедливо вказує Ф. Василюк, передусім необхідно поєднати академічну психологію та психологічну практику.

Зазначимо, що з метою вдосконалення вищої освіти майбутніх психологів науковці звертаються до психотехнічного підходу, який розкритий у працях А. Асмолова, Ф. Василюка, В. Кузовкіна, А. Пузиря та ін. За своєю суттю він близький до контекстного та полягає в особливому розумінні психотехнічної системи, яка містить не лише теорію, що науково пояснює механізми практичної діяльності, а й практичний психологічний метод, що базується на певній психологічній теорії [12]. При цьому студенти цілеспрямовано занурюються у спеціально організовані ситуації, де переживають різні аспекти професійного досвіду, який згодом піддається з їхнього боку науково-практичній рефлексії. Під час такого навчання сам освітній процес слугує психотехнічним експериментом, здатним породжувати нове наукове знання, нові методичні прийоми практичної роботи, а головне – при цьому формується особистісно забарвлений досвід студентів, який становить основу “образу процесу психологічної допомоги у психолога-практика” [5, с. 112].

Отже, суттєвими напрямками подальшої модернізації вищої освіти психологів-практиків є:

в обов’язковому порядку формування в майбутніх психологів компетентностей за трьома напрямками (науково-дослідницької діяльності в галузі психології, безпосередньої практичної діяльності та викладання профільних практико-орієнтованих дисциплін);

удосконалення педагогічних умінь, навичок і особистих якостей викладачів, зайнятих у професійній підготовці психологів-практиків;

розвиток психотехнічного підходу і впровадження його положень у підготовку студентів-психологів;

розроблення й удосконалення сучасних методів впливу, а також новітнього дослідницького інструментарію з метою перевірки ефективності опанування студентами методів психоконсультування та психокорекції [5, с. 113–114].

Можна констатувати: фундаментальна теоретична та практична підготовка студента-психолога, яка супроводжується вихованням і розвитком професійно важливих якостей особистості, становленням активної професійної позиції, має тривати протягом усіх років навчання та продовжуватися під час усього періоду активної життєдіяльності фахівця в галузі практичної психології.

4. ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Професійну підготовку майбутніх фахівців-психологів, на наш погляд, необхідно здійснювати за двома основними напрямками: по-перше, – організація та виконання освітньо-професійної діяльності (ефективне засвоєння загальноосвітніх і психологічних дисциплін, опанування умінь і навичок самостійної навчальної та професійної роботи, успішне проходження практики за всіма видами професійної діяльності психолога); по-друге, – формування особистості психолога, визначення й усвідомлення його професійних інтересів і напрямів спеціалізації. Проблеми і труднощі, що виникають у підготовці студентів-психологів у ЗВО пояснюються неузгодженістю освітнього процесу з основними вимогами, що висувуються суспільством до майбутніх фахівців, а також неврахуванням особливостей професійної діяльності практичного-психолога, специфіки необхідних йому якостей і ціннісних орієнтацій. Тож у професійному навчанні важлива організація діяльності студентів, в якій професійна підготовка полягає не лише у формуванні теоретичного мислення, а й виробленні низки компетентностей і професійної готовності, спрямованих на швидку адаптацію до виконання складних професійних функцій, безперервне фахове й особистісне зростання й активний розвиток.

Підсумовуючи, зазначимо: лише інтеграція теорії, експериментальних досліджень і практики у професійній підготовці психологів у ЗВО забезпечить вироблення у майбутніх фахівців панорамного бачення

людини, її внутрішнього душевного життя, дасть змогу сформувати системне мислення й опанувати методологію професійної діяльності, що розкриває систему психологічної роботи з клієнтом. Лише на основі цілісного підходу можна розраховувати, що випускник стане професіоналом, здатним сприймати, осмислювати і розуміти психологічний світ людини, ухвалювати правильні рішення щодо діагностування проблем, консультування та психокорекції тих, хто потребує допомоги.

До подальших напрямів наукового пошуку відносимо виявлення теоретичних засад і розроблення методичних положень щодо вдосконалення професійної підготовки психологів у закладах вищої освіти, зокрема пошук і впровадження нових підходів, ефективних моделей професійно-особистісної підготовки практичних психологів, удосконалення методів і технологій навчання та підвищення кваліфікації психологів.

Список використаних джерел

1. Выготский Л. С. Исторический смысл психологического кризиса. Психология. Москва : ЭКСМО-Пресс, 2000. С. 14–120.
2. Стандарт вищої освіти України із галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки, спеціальності 053 “Психологія” : наказ Міністерства освіти і науки від 24.04.2019 № 564. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/04/25/053-psikhologiya-mag.pdf> (дата звернення: 15.07.2019).
3. Колесніченко О. С., Серета Ю. І. Структурно-функціональна модель професійної підготовки психолога МНС України. *Проблеми екстремальної і кризисної психології* : сб. науч. тр. Харьков : НУЦЗ України, 2012. С. 75–82.
4. Павлова Т. А. Введение в психологическую профессию : учеб. пособие для студентов факультетов психологии. URL: <https://studfiles.net/preview/4268766/page:7/> (дата звернення: 16.09.2019).
5. Кузовкин В. В., Скоробогатова Н. А. Особенности модернизации системы образования психологов-практиков. *Психология и психотехника*. 2012. № 9(48). С. 104–115.
6. Бондаренко А. Ф. Психологическая помощь: теория и практика. 4-е изд., испр. и доп. Киев : Освита України, 2007. 332 с.

7. Вачков И. В. Некоторые проблемы подготовки практических психологов. *Национальный психологический журнал*. 2007. № 1(2). С. 102–106.
8. Вачков И. В., Гриншпун И. Б., Пряжников Н. С. Введение в профессию “психолог”: учеб. пособие / под ред. И. Б. Гриншпуна. 2-е изд., стер. Москва : Изд-во Московского психолого-социального института, 2007. 464 с.
9. Кан М. Между психотерапевтом и клиентом: новые взаимоотношения ; пер. с англ. Санкт-Петербург : Б.С.К., 1997. 143 с.
10. Иванников В. А. Проблемы подготовки психологов. *Вопросы психологии*. 2006. № 1. С. 48–52.
11. Вiнтюк Ю. Професiйна пiдготовка майбутнiх психологiв: проблема та її складовi. *Педагогiка i психологiя професiйної освiти*. 2016. № 3. С. 92–102.
12. Василюк Ф. Е. Понимающая психотерапия как психотехническая система : дисс. ... д-ра психол. наук : 19.00.01 / Московский психол.-педагог. ун-т. Москва, 2007. 407 с.

Rudenko Larisa, Bidyuk Natalia. Problems of Psychologists’ Professional Training at Higher School

The activity of a psychologist is now determined by the focus on the optimal realization of a person’s potential in the field of his/her professional activities, personal life, interpersonal interactions, and personal perception. However, not all psychologists are able to implement their functions properly, which is reflected in the spiritual condition and economic development of the society. In this regard, the urgent task of higher education is to optimize and modernize the training of qualified psychologists.

The article highlights the identified difficulties and reveals the leading aspects of the problem of future psychologists’ training at domestic higher schools, as well as analyzes the views of various scholars on how to solve it.

The main difficulties of future psychologists’ professional training at domestic higher schools include: the lack of initial psychological preparation among applicants and the mismatch of students’ ideas about the content of psychological science and functional responsibilities of a psychologist at the initial stages of training, inconsistency of life and scientific psychological knowledge, little expressed practical significance in academic psychology, lack of practice-oriented training, etc.

Improving the professional training of psychologists at higher schools in accordance with the requirements of society should provide a reasonable

combination of academic psychology and psychological practice, focus on ethical issues and priorities of personal growth of future professionals, the formation of their analytical thinking, empathy and reflection, as well as effective methods of professional activity, increasing attention to students' trainings and the development of their communicative competence, education of the desire for continuous self-development and self-improvement in the chosen direction of specialization. It is also important to provide educational and methodological support for the teaching and learning process and further professional activities of psychologists.

Key words: psychologist; higher school; psychological education; professional training; problem of psychologists' training.

References

1. Vyigotskiy L. S. Istoricheskiy smysl psihologicheskogo krizisa (Historical meaning of the psychological crisis). *Psihologiya*. Moskva : EKSMO-Press, 2000. S. 14–120. [in Russian]
2. Standart vyshchoi osvity Ukrainy iz haluzi znan 05 Sotsialni ta povedinkovi nauky, spetsialnosti 053 "Psykhologhiia" : nakaz Ministerstva osvity i nauky vid 24.04.2019 r. № 564 (Standard of higher education of Ukraine in the field of knowledge 05 Social and behavioral sciences, specialty 053 "Psychology"). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/04/25/053-psihologiya-mag.pdf> (data zvernennia: 15.07.2019). [in Ukrainian]
3. Kolesnichenko O. S., Sereda Yu. I. Strukturno-funktsionalna model profesiinoi pidgotovky psykhologa MNS Ukrainy (Structural and functional model of professional training of a psychologist for the Ministry of Emergencies of Ukraine). *Problemy ekstremalnoy i krizisnoy psihologii* : sb. nauch. tr. Kharkov : NUTsZ Ukrainy, 2012. S. 75–82. [in Ukrainian]
4. Pavlova T. A. Vvedeniye v psikhologicheskuyu professiyu : ucheb. posobiye dlya studentov fakultetov psihologii (Introduction to the psychological profession). URL: <https://studfiles.net/preview/4268766/page:7/> (data zvernennya: 16.09.2019). [in Russian]
5. Kuzovkin V. V., Skorobogatova N. A. Osobennosti modernizatsii sistemy obrazovaniya psikhologov-praktikov (Features of modernization of psychologists-practitioners' educational system). *Psihologiya i psikhotekhnika*. 2012. № 9(48). S. 104–115. [in Russian]

6. Bondarenko A. F. Psikhologicheskaya pomoshch: teoriya i praktika (Psychological assistance: theory and practice). 4-e izd.. ispr. i dop. Kiev : Osvita Ukrainy. 2007. 332 s. [in Russian]
7. Vachkov I. V. Nekotoryye problemy podgotovki prakticheskikh psikhologov (Some problems of practical psychologists' training). Natsional'nyy psikhologicheskii zhurnal. 2007. № 1 (2). S. 102–106. [in Russian]
8. Vachkov I. V., Grinshpun I. B., Pryazhnikov N. S. Vvedeniye v professiyu "psikholog": ucheb. posobiye (Introduction to the profession of "psychologist") / pod red. I. B. Grinshpuna. 2-e izd.. ster. Moskva : Izd-vo Moskovskogo psikhologo-sotsial'nogo instituta. 2007. 464 s. [in Russian]
9. Kan M. Mezhdru psikhoterapevtom i kliyentom: novyye vzaimootnosheniya (Between therapist and client: a new relationship); per. s angl. Sankt-Peterburg : B.S.K.. 1997. 143 s. [in Russian]
10. Ivannikov V. A. Problemy podgotovki psikhologov (Problems of psychologists' training). Voprosy psikhologii. 2006. № 1. S. 48–52. [in Russian]
11. Vintiuk Yu. Profesiina pidhotovka maibutnikh psykholohiv: problema ta yii skladovi (Professional training of future psychologists: the problem and its components). Pedahohika i psykholohiia profesiinoi osvity. 2016. № 3. S. 92–102. [in Ukrainian]
12. Vasilyuk F. E. Ponimayushchaya psikhoterapiya kak psikhotekhnicheskaya sistema (Understanding psychotherapy as a psychotechnical system): diss. ... d-ra psikhol. nauk : 19.00.01 / Moskovskiy psikhol.-pedagog. un-t. Moskva. 2007. 407 s. [in Russian]